
== Ivica Petrović ==

Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru
ipetromo@gmail.com
UDK 821.112.2(436)-94.09 Handke P.
Pregledni članak

HANDKEOVA (NE)PRAVDA ZA BOSNU I HERCEGOVINU

Sažetak

Tekstovi austrijskoga pisca Petera Handkea o bivšoj Jugoslaviji, posebice „Zimsko putovanje na rijeke Dunav, Savu, Moravu i Drinu ili pravda za Srbiju“ (1995.) te „Ljetni dodatak zimskom putovanju“ (1996.) bili su povodom polemike koja je na europskoj razini s većim ili manjim intenzitetom vođena gotovo dva desetljeća. Uz kratak osvrt na genezu tzv. jugoslavenske polemike u prilogu će biti prikazani autorovi stavovi i razmišljanja o pitanjima vezanima za područje Bosne i Hercegovine, osobito pitanje genocida u Srebrenici i događaja u istočnoj Bosni. Dio priloga posvećen je i recepciji Handkeovih tekstova i spomenute polemike u BiH, a kao primjer će poslužiti izbor tekstova u dnevnom tisku i časopisima u BiH.

Ključne riječi: Peter Handke, Bosna i Hercegovina, Srebrenica, genocid, recepcija

HANDKE'S (IN)JUSTICE FOR BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract

The works of the Austrian writer Peter Handke, particularly *A Winter Journey to the Danube, Sava, Morava, and Drina Rivers or Justice for Serbia* (1995) and *A Summer Addendum to a Winter's Journey* (1996) are the subject of debate which has been going on in Europe for almost two decades with varying degrees of intensity. After a brief overview of the genesis of the so-called Yugoslavian polemics, the paper discusses the author's attitude and consideration of the issues related to Bosnia and Herzegovina, primarily the genocide in Srebrenica and the events in Eastern Bosnia. A part of the paper deals with the reception of Handke's texts and the above-mentioned polemics in Bosnia and Herzegovina using a selection of texts from the daily newspapers and magazines from Bosnia and Herzegovina as an example.

Key words: Peter Handke, Bosnia and Herzegovina, Srebrenica, genocide, reception

Uvod

Tekstovi austrijskoga pisca Petera Handkea o raspadu bivše Jugoslavije i ratu 90-ih godina prošloga stoljeća, NATO-vu bombardiranju SR Jugoslavije i kosovskom pitanju te suđenjima na Međunarodnom sudu za ratne zločine u Den Haagu bili su gotovo dva desetljeća povodom žestokih polemika i rasprava diljem Europe, pa čak i šire. Peter Handke, sin Slovenke iz Koruške, putovao je bivšom Jugoslavijom i prije njezina raspada, identificirao se s njome na mnogim mjestima te mu je značila mnogo više od zemljopisnog prostora.¹ K tomu je uživao i ugled velikoga pisca, izvođeni su mu dramski komadi, djela prevedena. No, posljedice njegova književnoga angažmana i stavova o ratu na području bivše Jugoslavije negativno će se preslikati kako na njegov prijeratni ugled tako i na recepciju cjelokupna mu opusa.

1. Sam protiv svih

O tzv. jugoslavenskim tekstovima P. Handkea i njihovoj recepciji u proteklih je gotovo dva desetljeća, čini se, rečeno sve. Ne želeći ulaziti u detalje tih polemika i nepotrebna ponavljanja, osvrnut ću se samo na kratku genezu spomenuta spora i ono što je kulturnog i priznatog pisca u samo nekoliko godina učinilo u velikom dijelu europske i svjetske javnosti osamljenim, ekscentričnim provokatorom. Začeci sežu u 1991. godinu i objavljivanje teksta *Oproštaj sanjara od Devete zemlje* (1991.) u kojem se Handke osvrnuo na ratne sukobe u Sloveniji, što je u BiH prošlo neopaženo. No, do prvoga vrhunca dolazi 1996. nakon objavljivanja putopisnog eseja „Jedno zimsko putovanje na Dunav, Savu, Moravu i Drinu – ili pravda za Srbiju“ (1996.) te „Ljetni dodatak zimskom putovanju“ (1996.).² U prvom tekstu riječ je o putovanju u jesen 1995. Srbijom do granice na Drini dok je u potonjem riječ o putovanju istočnom Bosnom, točnije do Višegrada i Srebrenice u ljeto 1996. Handkeova težnja bila je da ti tekstovi budu čitani kao „tekstovi mira“³, no nakon njihova objavljivanja pokrenuta je široka europska rasprava. Jedan od okidača svakako je bila njegova žestoka kritika upućena masovnim medijima, a ponajprije zapadnim utjecajnim listovima. Tako je *Frankfurter Allgemeine Zeitung* prozvan „središnjim europskim listom srbožderom“

¹ U svojoj sustavnoj analizi Handkeova angažmana i odnosa prema Jugoslaviji, pri čemu je autor u obzir uzeo Handkeovu autobiografiju, jezičnu kritiku te činjenicu da nije riječ o apolitičnom autoru, Lothar Struck zaključuje da se ne može govoriti o politički naivnoj jugonostalgiji. Vidi Lothar STRUCK, „Der mit seinem Jugoslawien“: Peter Handke im Spannungsfeld zwischen Literatur, Medien und Politik, Leipzig, 2012., str. 9. – 10.

² L. Struck govori u svojoj analizi o tri vala uzbuđenja (Erregungswellen) koja su obilježila raspravu o Handkeu, usp. L. STRUCK, *n. dj.*, str. 8. – 9.

³ O tome Handke govori u razgovoru za časopis *Die Zeit*, 1996. Dostupno na: http://www.zeit.de/1996/06/Ich_bin_nicht_hingegangen_um_mitzuhassen/seite-2, (22. V. 2015.).

(WR, 151.),⁴ *Le Monde* je označen kao „demagoško njuškalo“ (WR, 51.) i „neizbježan ekspert za Balkan“ (WR, 149.), novinari *New York Timesa* „skupljačima izjava“ (SN, 198.), a ništa manje oštar nije bio ni u ocjeni ostalih listova, primjerice *Der Spiegel*, *Time*, *El País*, zamjerajući im jednostran način ratnog izvješćivanja, izobličavanje i manipuliranje stvarnosti te neskrivenu tendencioznost.⁵ Ubrzo su se priključili brojni kritičari, filozofi, pisci, među kojima posebice žustro i bosanskohercegovački književnik Dževad Karahasan. U svome eseju „Građanin Handke, srpski narod“ (1996.) napisao je kako bi Handkeov tekst s moralnoga gledišta trebalo osuditi kao „jedan od najsramnijih priloga etičkog nihilizma našega vremena“⁶. Većina Handkeovih oponenta, prepoznavši u spomenutim tekstovima političke pamflete, zamjerila mu je neobjektivno prikazivanje i vlastitu subjektivnu perspektivu kao glavno mjerilo u donošenju sudova, otvoreno svrstavanje na srpsku stranu, odklon od stvarnih žrtava rata, prešućivanje važnih ratnih događaja i zločina te isticanje sporednosti. Da je Handke bio svjestan mogućih posljedica takva načina pisanja i izostavljanja određenih činjenica pokazuju i ove riječi:

No, nije li naposljetku neodgovorno, mislio sam tamo na Drini i mislim i dalje, govoriti o malo patnji u Srbiji, malo mraza tamo, malo samoće, o sporednostima poput snježnih pahulja, kapa-ma, kajmaku, dok s onu stranu granice vlada velika patnja, u Sarajevu, Tuzli, Srebrenici, Bihaću, u usporedbi s kojom srpski laki bolovi nisu ništa? Da, tako sam se rečenicu za rečenicom propitivao, nije li takvo zapisivanje besramno, treba biti čak prezreno, zabranjeno. (WR, 158. – 159.)

Smatrao je, naime, da je puko bilježenje činjenica nedostavno za istinski mir vidjevši upravo u poetskome element koji spaja i povezuje, koji će dati „poticaj zajedničkom sjećanju, kao jedinoj mogućnosti za pomirenje, za drugo, zajedničko djetinjstvo“ (WR, 159.). Iznesene pacifističke težnje nisu naišle na plodno tlo jer je, između ostaloga, određene dijelove teksta bilo nemoguće protumačiti drukčije nego kao političke, a ne estetičke stavove.⁷

⁴ Peter HANDKE, *Eine winterliche Reise zu den Flüssen Donau, Save, Morawa und Drina oder Gerechtigkeit für Serbien*, 2. izdanje, Frankfurt am Main, 2014. Citati u ovom članku navedeni su prema izdanju knjige iz 2014., u kojoj su sadržani i tekstovi „Sommerlicher Nachtrag zu einer winterlichen Reise“ te „Abschied des Träumers vom Neunten Land“. U daljnjem tekstu bit će navodeni sigli i broj stranice AT – Abschied des Träumers, WR – Eine winterliche Reise, SN – Sommerlicher Nachtrag. Sve prijevode s njemačkog uradio je autor ovoga članka.

⁵ Usp. Jürgen BROKOFF, „‘Srebrenica – was für ein klangvolles Wort’: Zur Problematik der poetischen Sprache in Peter Handkes Texten zum Jugoslawien-Krieg“, *Kriegsdiskurse in Literatur und Medien nach 1989.*, Carsten GANSEL - Heinrich KAULEN (ur.), Göttingen, 2011., str. 61. – 67.

⁶ Dževad KARAHASAN, „Bürger Handke, Serbenvolk“, *Zeit Online*, http://www.zeit.de/1996/08/Buerger_Handke_Serbenvolk/seite-2, (22. V. 2015.). O tome vidi i Robert WENINGER, *Streitbare Literaten. Kontroversen und Eklat in der deutschen Literatur von Adorno bis Walser*, München, 2004., str. 172. – 175.

⁷ Usp. Daniela FINZI, *Unterwegs zum Anderen? Literarische Erfahrungen der kriegserischen Auflösung Jugoslawiens aus deutschsprachiger Perspektive*, Beč, 2002., str. 166. O tome vidi i Svjetlan LACKO VIDULIĆ, *Peter Handkes jugoslawische »Befriedungsschriften« und ihre Rezeption in Kroatien*, <http://www.kakanien-revisited.at/beitr/fallstudie/SVidulic2.pdf>, str. 2.

Rat na Kosovu i NATO-va intervencija u Srbiji 1999. godine donijeli su novi vrhunac u raspravi o Handkeu. Te godine objavljuje dramski komad *Vožnja čunom ili Komad za film o ratu* te putopisnu prozu *Pitajući u sužama* (2000.), gdje je opisao dva kratka putovanja u Srbiju nakon početka NATO-ve intervencije, kojoj se Handke žestoko protivio, a što nedvojbeno proizlazi iz intervjua danih raznim listovima. Tako je spomenutu intervenciju i bombardiranje okarakterizirao najvećim zločinom poslije Drugoga svjetskoga rata⁸, pravio usporedbe s holokaustom⁹, kritizirao poznata književna i filozofska imena poput G. Grassa i J. Habermasa zbog njihova pozitivnoga stava prema intervenciji. Svoj prosvjed izrazio je i u pismu austrijskome magazinu *News* u kojemu je obrazložio istup iz Katoličke Crkve te vraćanje novca od književne nagrade *Büchnerpreis* koja mu je dodijeljena 1973.¹⁰ Među brojnim osobama koje su osudile Handkeove stavove našla se i njegova bivša supruga i glumica Marie Colbin. U svome otvorenome pismu tjedniku *Format*, nazvavši ga ideologom i balkanskim fašistom, napisala je: „Međutim znam, dok ima muškaraca na ovome svijetu – muškaraca poput tebe – jednookih, nepopustljivih, gladnih moći i egoističnih – bit će također oružja, a time i ratova. [...] Ne, ti nisi čovjek mira.“¹¹

Posljednji čin polemike može se vremenski smjestiti u 2006., a započeo je još 2002. kada Handke u dva navrata boravi kao promatrač procesa protiv Slobodana Miloševića u Den Haagu objavivši o tome izvješće pod naslovom „Oko Velikog tribunala“ (2003.). K tomu je 2005. objavljen i esej „Table Daimiela. Izvješće zaobilaznog svjedoka o procesu protiv Slobodana Miloševića“ u kojem je Handke progovorio o svome viđenju Međunarodnoga suda, procesima i svjedočenju te ostalim temama koje su dominirale njegovim desetogodišnjim bavljenjem jugoslavenskom krizom.¹² Vrhunac je uslijedio sredinom 2006. kada je žiri za književnu nagradu *Heinrich Heine* grada Düsseldorfa, koja se inače dotira s 50.000 eura i smatra jednom od najuglednijih njemačkih književnih nagrada, donio odluku da se ona dodijeli P. Handkeu. Nakon što su njemački mediji osudili tu odluku, pozivajući se upravo na iznesene prosrpske stavove, gradsko vijeće grada Düsseldorfa nije ju potvrdilo te je i sam autor dragovoljno odustao od primitka nagrade. U svibnju iste godine intendant francuskoga kazališta *Comedie française* Marcel Bozonnet uklonio je s repertoara za

⁸ Usp. „Pet nedelja rata“, *Vreme*, 1. V. 1999., http://www.vreme.com/arhiva_html/vb8/1.html, (24. V. 2015.).

⁹ „Tada su to bile plinske slavine i komore za pucanju u potiljak; danas su to računalne ubojice s visine od 5.000 metara.“, „Peter Handke Interview“, *Süddeutschen Zeitung*, 15. V. 1999., http://www.literaturatlas.de/-le4/handke_m01.htm, (25. V. 2015.).

¹⁰ Usp. „Peter Handke gibt den Büchner-Preis zurück und tritt aus der Kirche aus“, *Muenster.de*, 6. IV. 1999., <http://www.muenster.org/frieden/preis.html>, (20. V. 2015.).

¹¹ „Vorwürfe gegen Handke“, *Vol.at*, 21. V. 1999., <http://www.vol.at/vorwuerte-gegen-handke/vienna-migrate-22571>, (25. V. 2015.).

¹² Vidi Mile Lasić, „Slučaj Handke“, *Motrišta - časopis za kulturu, znanosti i društvena pitanja*, Mostar, br. 80., 2014., str. 59. – 75.

2007. godinu Handkeov komad *Igra pitanja* zbog sudjelovanja na pokopu Slobodana Miloševića i obrane srpskoga režima.¹³

2. Što (ni)je Handke vidio u Bosni i Hercegovini?

Zimsko putovanje i, posebice, *Ljetni dodatak zimskom putovanju* dva su teksta kojima je 1996. pokrenuta lavina polemika i rasprava o Handkeu. Značajan udio oštih osuda i zamjerki odnosio se upravo na autorove iznesene stavove i promišljanja o bosanskohercegovačkim ratnim sukobima. Od samoga početka Handke nije dijelio dominantno mišljenje svjetske javnosti o ulozi napadača koja je bila dodijeljena Srbima te ulozi žrtve, koja je bila dodijeljena Muslimanima, odnosno Bošnjacima. Smatrao je da je označavanje Srba zlikovcima unaprijed utvrđeno i fiksirano te da takva slika ne odgovara pravednosti i istini. Sumnju u takav način prikazivanja pokušao je potaknuti već spominjanom kritikom masovnih medija i njihova ratnoga izvješćivanja, gdje je omjer nevinih žrtava bio jedan naspram tisuću – „jedan srpski mrtvac naspram tisuću muslimanskih“ (WR, 65.). Uz medije su se na udaru autorove kritike našli i određeni pojedinci, primjerice, francuski filozof i pisac Bernard Henri-Lévy zbog svoje tvrdnje da su za napade na Markalama krivi Srbi (WR, 73. – 74.). No, nije stao na tome. Da se isključiva krivnja za rat nije mogla pripisati Srbima, pokušao je objasniti, između ostaloga, i kroz težnje bivših jugoslavenskih republika za osamostaljenjem. U slučaju bosanskih Muslimana, za koje piše da su *srpskih korijena i govore srpskohrvatski* (WR, 64.) te dovodeći u pitanje uopće njihovo postojanje kao samostalan narod, autor svoje viđenje iznosi u obliku pitanja:¹⁴ „I kako bih se opet ja, kao Srbin tamo u Bosni, ponašao pri, blago rečeno, laktaškom osnivanju jedne, blago rečeno, meni potpuno neodgovarajuće države na mome, našem području? Tko je sada bio napadač?“ (WR, 65.) Pri kraju *Zimskog putovanja* na obalama rijeke Drine Handke spominje i srebreničku enklavu te dječju sandalu koja mu dopluta do nogu. (WR, 147.) Na upit svoje supruge ne će li valjda dovesti u pitanje i srebrenički masakr, odgovara niječno, no izražava potrebu za traženjem odgovora za motivima i uzrocima skrećući ponovno pozornost na medije i njihovo tržištem uvjetovano prodavanje činjenica i prividnih činjenica (WR, 147.), odnosno na ono što će Handke u *Ljetnom dodatku* nazvati „pretpovijest“:

A s „pretpovijesti“ sjećanje ne podrazumijeva samo tlačenje od Turaka prije nekoliko stoljeća i ubilački progon od muslimanskih nacističkih saveznika prije nekoliko desetljeća. [...] Ne ubraja li se u pretpovijest, prije svega, događaj, ne, zločin – i to koji *nisu* počinili Srbi - na početku

¹³ Reakciju Elfrede Jelinek, koja je bila užasnuta ovim činom francuskog kazališta, prenio je i *Dnevni list* 3. svibnja 2006. na str. 33.

¹⁴ Handke često koristi upitni oblik kao retoričko sredstvo izazivanja sumnje. Usp. D. FINZI, *n. dj.*, str. 152. – 154.

ovog rata? Je li to bio jedan ili možda uopće veliki uzrok za pritom ovako ili onako neoprostivu osvetu tri godine kasnije? Jesu li ucjene i ubojstva od 1992., neprestano, u srpskim selima oko S. prodrijela u svijet i njemu pred oči, također iz dana u dan, kao što je to slučaj, posve shvatljivo, s vjerojatnim osvetničkim masakrom od prije godinu dana? (SN, 240.)

Iako je Handke pokušao objasniti kako ovakvim gledištem ne želi ništa relativizirati ili ublažavati, jer za „osvetu ne postoji razlog za ublažavanje“ (SN, 242.), brojni su kritičari u tim riječima prepoznali negiranje genocida i pokušaje povijesnoga revizionizma. Još nakon *Zimskog putovanja* zamjeralo mu se što nije otišao u Srebrenicu¹⁵ te se činilo da je *Ljetni dodatak* svojevrsan pokušaj opravdanja, no već nakon nekoliko stranica postaje jasno da Handke ne odstupa ni milimetra od svoje dosljednosti. K tomu već na početku piše da je razlog putovanja prijevod njegove pripovijetke o Srbiji (SN, 167.). U Handkeovu tumačenju pretpovijesti neki su prepoznali i sličnosti s idejama iz srpskoga *Memoranduma*, pa čak i s ratnim zločincem Ratkom Mladićem, koji je nakon ulaska u Srebrenicu 11. srpnja 1995. govorio o osveti „Turcima“: „Napokon, došao je trenutak da se, poslije bune protiv dahija, Turcima osvetimo na ovom prostoru.“¹⁶ Prešućivanje velikosrpskih aspiracija, širenje legende o genocidu nad Srbima, dovodenje u pitanje patnji muslimanskoga civilnoga pučanstva, objašnjenje genocida u Srebrenici motivom osвете samo su neki od stavova koji, prema mišljenju J. Brokoffa, upravo naglašavaju autorovu jednostranost, koju je i sam Handke tako uporno kritizirao.¹⁷ Jednostranost i negiranje zločina uočljivo je i na primjeru Višegrada. I ovdje je Handkeov postupak tumačenja prepoznatljiv. Najprije slijedi kritika članka iz novina, ovaj put riječ je *New York Timesu*,¹⁸ a potom niz retoričkih pitanja kojima se dovodi u pitanje počinjeno djelo, primjerice, kako je tih nekoliko „bosonogih“ moglo mjesecima terorizirati mjesto s „većinskim muslimanskim, za rat već odavna dobro opremljenim stanovništvom, koje je k tome još bilo i vlast“ (SN, 198.).

Iz Višegrada se Handke uputio u Srebrenicu. Intenzitet razaranja, spaljene kuće i zgrade, ogoljeni vrhovi ostavili su snažan dojam. U zatečenoj pustoši u početku opisivivanja dominira akustičan element, odnosno zvuk pucketanja i lepršanja plastičnih cerada na tisućama spaljenih prozorskih okana (SN, 225.). U mjestu je gotovo ne-

¹⁵ U svome putopisu iz 2001. Juli Zeh boraveći na Drini prisjeća se: *Tamo preko na drugoj strani stajao je Peter Handke prije pet godina i devet mjeseci, otkrio plutajuću dječju sandalu i ne htjede prijeći preko. Kako su ga zbog toga izgrdili.* Juli ZEH, *Die Stille ist ein Geräusch: Eine Fahrt durch Bosnien*, 6. izdanje, München, 2003., str. 231.

¹⁶ Samir HUSEINOVIĆ, „Najteže optužbe protiv Ratka Mladića“, *Deutsche Welle*, 26. V. 2011., <http://www.dw.de/najte%C5%BEe-optu%C5%BEe-protiv-ratka-mladi%C4%87a/a-15108970>, (31. V. 2015.)

¹⁷ Usp. J. BROKOFF, *n. dj.*, str. 77. – 80.

¹⁸ Riječ o članku u kojemu je autor pisao o zločinima koje je počinio Milan Lukić. Chris HEDGES, „From One Serbian Militia Chief: A Trail of Plunder and Slaughter“, *The New York Times*, 25. III. 1996., <http://www.nytimes.com/1996/03/25/world/from-one-serbian-militia-chief-a-trail-of-plunder-and-slaughter.html>, (31. V. 2015.). Usp. također J. BROKOFF, *n. dj.*, str. 84. – 85.

taknuta srpsko-pravoslavna crkva, džamija u ruševinama, nestašica vode. Uz već spomenuto isticanje pretpovijesti i pokušaje objašnjavanja srebreničkoga genocida, Handke će svoje putovanje i razmišljanja o ratu u BiH okončati još jednim pitanjem o njegovoj percepciji, što se može različito protumačiti, bilo kao ironija, provokacija ili pak aludiranje na američki kontekst i medije:

O tome vidi možda ponovno „geografiju“: borci za slobodu gore - na brdima - tirani u dolinama, „pred-videni“ onako kao žrtve – no, ne pojavljuju li se i u vesternima zli Indijanci gore na liticama, napadajući i koljući miroljubive američke karavane – i ne bore li se Indijanci ipak za svoju slobodu? I „posljednje pitanje“: Hoće li netko jedanput, uskoro, tko?, otkriti Srbe iz Bosne također kao takve Indijance?

I od sada bez daljnjih pitanja, i ako, onda svakako započeti iz temelja drukčije nego sa sljedećom prvom rečenicom dugo aktualne priče iz Bosne u časopisu The New Yorker: „Hairs XY etnički je očišćen dok se kartao s prijateljima.“ (SN, 249. – 250.)

3. Recepcija u BiH

Kada je riječ o recepciji književnih tekstova P. Handkea, odnosno njihovu prevođenju u BiH, jednostavno se nameće zaključak da je ona gotovo u potpunosti izostala. Tako se na policama bosanskohercegovačkih knjižnica uglavnom mogu pronaći prijevodi tekstova zagrebačkih i beogradskih izdanja. Nešto više priloga moguće je pronaći u dnevnim tiskovinama, tjednicima i internetskim prilogima, koji su uglavnom posvećeni skandalima i kontroverzama nakon 1996. i objave dvaju analiziranih putopisa donoseći povremeno i prijevode određenih reagiranja zapadnoeuropskih listova tijekom višegodišnje polemike, a samo se rijetko spominje Handkeov književni rad i značaj do devedesetih godina. Rezultat toga je konstruirana medijska slika, čiji se obrisi daju unaprijed naslutiti imajući u vidu međuetničke i međunacionalne odnose u bosanskohercegovačkom društvu posljednjih nekoliko desetljeća, dok će u ovom prilogu kao primjer za recepciju polemike o Handkeu u bosanskohercegovačkog medijskom prostoru poslužiti razdoblje od 1996. do 2006. godine.

Promatramo li 1996. godinu, može se zaključiti da je zanimanje za polemiku o Handkeu u BiH bilo daleko slabijeg intenziteta od onoga u zapadnoeuropskim medijima. Tek poneki prevedeni komentar ili stajalište, uz određene kvalifikacije i motive koji će se lajtmotivski provlačiti i u kasnijim reakcijama. Tako je Handke već na samu početak obilježen kao „čovjek od provokacije“¹⁹ kojemu se zamjera povijesni revizionizam dok se u otvorenu pismu *Društva za ugrožene narode*, upućenu austrijskim

¹⁹ Frederico BUGNO, „Peter Handke nije u pravu“, prev. Nadira ŠEHOVIĆ, *Slovo – list Društva pisaca BiH*, Sarajevo, god. III, 1996., br. 22.

vlastima, naziva „odvjetnikom počinitelja“²⁰. Oprječni stavovi, međutim, mogu se uočiti u medijima koji pokrivaju prostor s većinskim srpskim pučanstvom BiH, gdje se Handkea kvalificira kao pisca svjetskoga formata i prijatelja Srba koji zna svoju igru.²¹ Nekoliko godina poslije Mile Stojić piše o Handkeu kao o poznatu pjesniku, ali i branitelju Miloševićevog režima.²² Ako se o Handkeu govori kao o značajnu piscu, onda se to uglavnom ograniči na razdoblje prije objavljivanja tzv. jugoslavenskih tekstova. Tako i Muharem Bazdulj u svome osvrtu Handkea naziva kultnim piscem sedamdesetih godina dok mu zamjera „strah od kajanja“ te dijagnosticira bolest koju naziva „užasavajućom dosljednosti“²³. Za Nenada Popovića Handke je provokativni imoralist koji se igra zločinaštvom pod sterilnim uvjetima,²⁴ dok Andrej Nikolaidis *Zimsko putovanje* smatra prosrpskim pamfletom, a iznesene teze o ratu u BiH intelektualnim svinjarijama.²⁵ Iako intenzitet europske polemike nije ni izbliza ostvaren u bosansko-hercegovačkom medijskom prostoru, a moglo bi se čak govoriti i o svojevrsnu ignoriranju, i ovaj kratki osvrt nedvojbeno daje zaključiti da su spomenuti putopisi u prvom redu doživljavani i čitani kao politički pamfleti, provokacije, bez ozbiljnijega razmatranja njihove književne kvalitete, dok je u njima sadržana žestoka kritika medija, ponajprije dominantnih zapadnih listova, ostala prešućena. Spomenuti tekstovi nesumnjivo su narušili Handkeov ugled kakav je kao pisac imao prije devedesetih godina, barem kada je riječ o bošnjačkoj i hrvatskoj javnosti u BiH dok se to ne može, razumljivo je, tvrditi i za srpsku javnost.

²⁰ „Vrijeđanje žrtava genocida“, *Oslobođenje*, Sarajevo, 5. VI. 1996., str. 10.

²¹ Usp. Slobodan RELJIĆ, „Kinkel možda jeste...“, *Nezavisne novine*, Banja Luka, br. 13, 1996., str. 12. Inače, godine 2008. Handke je primljen u članstvo Akademije nauka Republike Srpske, a odlikovan je i Ordenom Njegoša prvog reda za priznati rad i zasluge.

²² Usp. Mile STOJIC, „Farsa sa mjesta nesreće“, *Dani*, Sarajevo, br. 106, lipanj 1999.

²³ Muhamed BAZDULJ, „Handkeov strah od kajanja“, *Dani*, Sarajevo, br. 420, srpanj 2005., str. 51.

²⁴ Usp. Nenad POPOVIĆ, „Upotreba Bosne“, *Dani*, Sarajevo, br. 423, srpanj 2005. str. 53. – 55.

²⁵ Usp. Andrej NIKOLAIDIS, „Intelektualne svinjarije se prvi put dešavaju kao šok...“, *Slobodna Bosna*, Sarajevo, srpanj 2005.